

ДО ПИТАННЯ ВИВЧЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ ДО САМООСВІТИ

Вовк Б.І.

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

У статті досліджено наукові підходи стосовно визначень самоосвітньої компетентності, самоосвітньої діяльності та готовності студента до самоосвітньої діяльності. Проведено огляд основних елементів готовності студентів до самоосвіти та їх змісту.

Ключові слова: самоосвіта, самоосвітня діяльність, готовність до діяльності, компоненти готовності.

Постановка проблеми. В сучасних умовах розбудови нових політичних та соціально-економічних відносин в Україні, стало очевидним, що одним з найважливіших завдань освіти є підготовка фахівців з кваліфікацією на рівні міжнародних стандартів. Шляхи досягнення цієї мети полягають у формуванні творчої особистості, яка вміє адаптуватися в різних динамічних умовах в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Майбутній фахівець повинен бути готовий до самостійного пошуку та засвоєння нових знань і вміти їх застосовувати у будь-яких ситуаціях, а особливо – нестандартних, та володіти уміннями вирішувати проблеми, які виникають, новими, оригінальними способами та шляхами.

Зрозуміло, що традиційні форми і методи освіти не повною мірою задовольняють вимоги часу. Найбільш часто вони базуються на репродуктивному типі навчання і не забезпечують якісного рівня підготовки висококваліфікованих фахівців, не відповідають потребам сучасної економічної ситуації, не знімають протиріччя між теоретичними знаннями випускників вищих навчальних закладів та проблемами їх адаптації до реальних умов ринкової економіки.

Проблема формування готовності студентів до самоосвіти на сучасному етапі є однією з актуальних в області підготовки фахівців інженерно-педагогічних спеціальностей. Перш за все це пов'язано з тим, що готовність до соціальної мобільності, гнучкої адаптації до змін стає чинником успішності людини в інформаційному суспільстві при постійному оновленні знань та технологій. По-друге, процеси інноваційності, модернізації та варіативності освіти на всіх рівнях вимагають включення інженера-викладача до самоосвітньої діяльності як найважливішої характеристики якісної професійної підготовки. Актуальність зазначеної проблеми як важливого чинника організації професійної освіти людини також окреслена в основних положеннях концепції безперервної освіти.

У ході аналізу літературних джерел виявлено, що активна участь студента у певній діяльності в значній мірі визначається його готовністю до цієї діяльності. Недостатня підготовленість до діяльності, в якій майбутній інженер-викладач міг би знайти можливість для самореалізації та саморозвитку, перешкоджає розвитку особистості студента.

Функціонування процесу самоосвіти максимально продуктивно, коли воно повною мірою відповідає мотивам і завданням, що стоять перед студентом, рівнем його готовності до свого особистісного та професійного вдосконалення.

Вагомість процесу самоосвіти майбутніх інженерів-викладачів розкрили результати проведеного опитування, у якому взяли участь 23 педагоги професійно-педагогічного коледжу Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка та 18 педагогів Глухівського вищого

професійного училища. За даними дослідження 47% респондентів підкреслили постійний потяг до самоосвіти; 53% відчувають таку потребу час від часу. Разом з цим 82% опитаних наголошують на важливій ролі самоосвіти у нинішніх умовах оновлення змісту навчання студентів.

Однак, дане опитування дало можливість виявити значні труднощі в організації процесу досліджуваної проблеми. Так, основними негативними чинниками є поганий рівень самоорганізації (26%), складність опрацювання сучасних інформаційних джерел (14%), недосвідченість у здійсненні самооцінки (21%), складність правильного планування діяльності (39%).

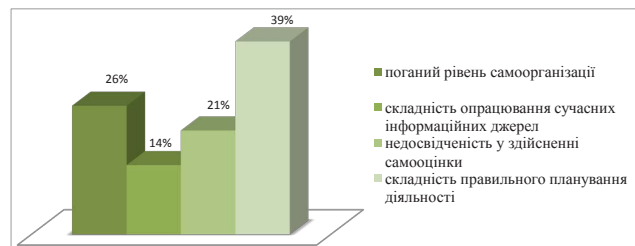

Рис. 1. Чинники, внаслідок яких виникають труднощі в організації процесу самоосвіти майбутніх інженерів-викладачів

Зважаючи на зазначене, вирішення та успішність проблеми процесу самоосвіти, на наш погляд, може бути здійснене під час правильної організації його на етапі вузівської підготовки майбутніх інженерів-викладачів.

Таким чином, важливою ланкою аспекту даного питання є усвідомлення і вивчення поняття «самоосвітня діяльність», яка до нині не має однозначного визначення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Провівши аналіз літературних джерел та власні дослідження надали змогу виявити, що значна частина випускників педагогічних університетів відчувають труднощі в організації і реалізації самоосвіти через відсутність відповідної підготовки або її недостатність для практичної діяльності. Вимоги суспільства до якості підготовки кваліфікованих інженерів-викладачів, здатних до самоосвіти, і практика навчально-виховного процесу у вищих педагогічних навчальних закладах, яка слабо стимулює студентів до самоосвітньої діяльності, актуалізує проблему формування готовності студентів до даної діяльності.

Аналіз науково-методичних джерел вказує на велику кількість праць з питання характеристики елементів готовності майбутніх студентів до самоосвіти (А. Я. Айзенберга, А. К. Громцевої, Р. М. Коджаспирової, Б. Ф. Райського, Р. Н. Серікова, В. А. Сластеніна та ін.), а також дисертаційних досліджень (О. Л. Карпової, В. А. Ковякова,

Н. С. Михайлової, Є. Ф. Федорової, С. В. Юдакової та ін.). Здобутки вчених доцільно продовжити та поглибити.

Виклад основного матеріалу. Вивчення дорожку вчених з даного питання дає можливість визначити поняття самоосвіти як виду пізнавальної діяльності з наступними її основними складовими – добровільністю, цілеспрямованістю, значимістю, систематичністю, саморегуляцією та самоврядуванням. Варто підкреслити, що самоосвітня діяльність студентів тісно пов'язана з поняттями навчальної діяльності, самоосвітньої роботи, самонавчання, від яких відрізняється властивістю визначення її змісту та складових самою людиною як суб'єктом.

Науковець Е. А. Шукліна відзначає самоосвіту одним із найскладніших видів освітньої діяльності, що співвідноситься із саморефлексією, самооцінкою, а також уміннями і навичками самостійної практичної діяльності [1, с. 141].

Дослідники А. Я. Айзенберг, Н. Ф. Голованова, Б. Ф. Райський, Р. Н. Серіков та ін. вбачають у понятті самоосвітньої діяльності активну, систематичну, професійну пізнавальну діяльність, яка не може існувати без ініціативи, що спрямована на самовдосконалення.

Однак, розглядаючи дані визначення досліджуваного поняття, варто враховувати підходи інших науковців, які визначають самоосвіту процесом, результатом, системою самовиховання тощо.

Таким чином, зважаючи на вище зазначене та аналізуючи праці вчених, зокрема, Ю. І. Кулюткіна, В. А. Сластеніна, М. Н. Скаткіна, Р. С. Сухобської та ін., можемо відзначити, що самоосвіта тісно взаємозалежить від професійної діяльності педагога, результатом чого є те, що готовність до самоосвіти є структурним компонентом професійної компетентності, яка лежить в основі готовності до професійно-педагогічної діяльності в цілому.

Варто зазначити, що досліджуючи питання готовності, науковці розглядають її у трьох аспектах – психологічному, теоретичному і практичному. Зокрема, загальнотеоретичні засади даного поняття передбачають його розуміння з точки зору фундаментальної умови успішного виконання будь-якої діяльності.

З погляду психології готовність визначається вмінням психічної і фізичної самоорганізації (Н. Д. Левітов, А. Ц. Пуці, Д. Н. Узнадзе), або проявом особистісних характеристик, які зумовлюються успішністю та високою результативністю діяльності (Р. Б. Ананьев, А. А. Деркач, М. І. Дяченко, Л. А. Кандибович, В. А. Крутецький, В. Д. Шадріков та ін.).

Готовність з точки зору особистісного підходу розглядається як сукупність особистісних якостей майбутнього інженера-викладача, які забезпечують виконання ним певних функцій, що відповідають потребам даної діяльності. У педагогіці «готовність» розглядають як професійно-значиму якість особистості майбутнього інженера-викладача, яка являє собою систему взаємозв'язаних структурних компонентів, що включають особистісні та процесуальні аспекти.

Аналізуючи психолого-педагогічний словник можна стверджувати, що готовність до самоосвіти складається із сукупності двох особистісних якостей: а) прагнення особистості розширити діапазон сприйняття життя і поглибити його розуміння; б) вдосконалити вміння та навички систематичної навчальної діяльності.

Т.С. Климова визначає готовність до самоосвіти як складну якість особистості майбутнього педагогічного працівника, яка динамічно розвивається та характеризується наявністю інтегративних професійно-педагогічних знань, професійно-творчих

самоосвітніх умінь та мотивів, що відповідають потребам даної діяльності; і виділяє в ній два компоненти: особистісний та змістовно-процесуальний.

Особистісний компонент містить потребу студента в професійній творчості; прагнення самостійно ставити та досягати мети професійного самовдосконалення; прагнення до вольового напруження при досягненні цих цілей; усвідомлення студентом сенсу підготовки до професійно-творчої самоосвіти як однієї з умов його подальшого професійного та особистісного розвитку.

Змістовно-процесуальний компонент включає в себе засвоєння студентом комплексу професійно-педагогічних знань, володіння творчими способами і прийомами їх застосування, сформованість професійно-творчих самоосвітніх умінь.

Необхідно зауважити, що досить велику увагу у своїх роботах вчені приділяють структурним елементам поняття готовності до професійно-педагогічної діяльності. Так, дослідники М. І. Дяченко, Л. А. Кандибович визначають наступні основні компоненти структури зазначеного поняття: мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий, оцінний [2].

Інший науковець В. А. Сластенін розглядає складові готовності до діяльності з двох точок зору, виокремлюючи психологічну, психофізичну, фізичну готовність та науково-теоретичну і практичну компетентність [3, с. 26].

За І. А. Зимньою дане поняття визначається як «суворе і системне оволодіння певними знаннями і уміннями, стійка переконаність людини, соціально значуща спрямованість особистості» [4, с. 53].

Основні засади питання готовності педагога до самоосвітньої діяльності знайшли відображення у працях Р. М. Коджас-Банкетного, Р. Н. Серікова, М. Н. Скаткіна, В. А. Сластеніна, С. В. Юдакової та ін. Якщо узагальнено розглядати підходи вчених до зазначеної проблеми, то варто зауважити, що їх дослідження визначають поняття готовності до самоосвіти як інтегративну характеристику особистості з власними потребами і мотивами, професійно значущими якостями, знаннями, вміннями, навичками.

Більш детально зацентруємо увагу на основних аспектах, змісті та компонентах готовності студента до професійно-педагогічної самоосвітньої діяльності. Так, з огляду на зазначені вище психологічну, теоретичну та практичну складові поняття готовності до діяльності, виокремлюються три компоненти структури готовності до самоосвіти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, рефлексивно-діяльнісний.

Основною складовою психологічного аспекту готовності є мотиваційно-ціннісний компонент, зміст якого становить розуміння майбутнім інженером-викладачем як соціальної, так і особистісної значущості безперервного процесу професійної освіти та самоосвітньої діяльності, усвідомлення вагомості самовдосконалення, саморозвитку як цінності.

Дослідники А. К. Громцева, А. К. Маркова, Р. В. Шукіна надають великого значення даному компоненту, визначаючи його основну функцію – спонукальну, мотиваційну та ціннісно-орієнтуючу. Дисертаційні дослідження С. А. Суслоніної, С. В. Юдакової, праці К. І. Божовича, А. К. Маркової та ін. дозволяють виокремити наступні групи мотивів студентів до самоосвітньої діяльності: взаємодії, самоствердження і самовираження, уникнення, престижу, соціальні, пізнавальні і професійні мотиви, завдяки яким відбувається спрямованість майбутнього інженера-викладача на безперервний професійний саморозвиток, самовдосконалення.

Когнітивний компонент складає основу структури теоретичної готовності самоосвіти, забезпечуючи

чи надання знань, умінь і навичок студенту, необхідних для здійснення процесу самоосвіти.

Поряд з когнітивним важливе місце займає рефлексивно-діяльнісний компонент готовності, що позитивно впливає на організацію процесу самоосвітньої діяльності від усвідомлення потреби, постановки мети до самоконтролю результатів.

Варто зазначити, що важливе місце з досліджень проблеми готовності майбутніх інженерів-викладачів до самоосвіти належить працям Р. С. Сухобської, яка у професійній самоосвіті надає перевагу переосмисленню досвіду, розробці на його основі власної технології вирішення проблеми, практичного вивчення при певних обставинах діяльності [5, 6].

З точки зору В. О. Бобикіної та В. А. Ковякова саме вміння опановувати узагальнені види та способи діяльності, організаційні навички займають вагоме місце у структурі готовності студентів до самоосвіти.

Зважаючи на дані зазначених праць та на узагальнені дослідження різних науковців слід відмітити основні групи умінь рефлексивно-діялісного компоненту, які визначають сукупність конкретних умінь, потрібних у процесі організації самоосвіти

майбутніх інженерів-викладачів: – вміння виокремлювати протиріччя і розумове створення професійно-педагогічної проблеми; – вміння планувати процес самоосвіти; – вміння пошуку, добору і роботи з необхідними інформаційними джерелами: – вміння саморегуляції; – рефлексивні вміння. Слід підкреслити, що оволодівши системою зазначених умінь кожен майбутній інженер-викладач отримує можливість для реалізації власної програми самоосвіти.

Висновки і пропозиції. Таким чином, на основі вчень науковців та власних досліджень проблеми готовності студентів до самоосвітньої діяльності можна стверджувати, що правильна організація зазначеного процесу та надання умов оволодіння всіма аспектами структури його компонентів забезпечить розробку конкретних критеріїв та показників рівня сформованості майбутніх інженерів-викладачів до самоосвіти та визначить головні напрямки їх підготовки до професійної самоосвітньої діяльності.

Представлений зміст компонентів може бути основою для розробки критеріїв та показників рівня сформованості готовності студентів інженерно-педагогічних спеціальностей до самоосвітньої діяльності.

Список літератури:

1. Шукліна Е. А. Технології самоосвіти: соціальний аспект / Е. А. Шукліна // Суспільні науки і сучасність. – 1999. – № 5. – С. 140-151.
2. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск: БДУ, 1976. – 176 с.
3. Сластенин С. А. Педагогика: учеб. пос. для студ. высш. пед. учеб. заведений / С. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; под ред. В. А. Сластенина. – М.: Изд. центр «Академия», 2005. – 576 с.
4. Зимняя И. А. Педагогическая психология: учеб. для вузов / И. А. Зимняя. – [2-е изд., доп., испр. и перераб.]. – М.: Логос, 2000. – 384 с.
5. Кулюткин Ю. Н. Мышление учителя: Личностные механизмы и понятийный аппарат / под ред. Ю. Н. Кулюткина, Г. С. Сухобской. – М.: Педагогика, 1990. – 104 с.
6. Психологические проблемы самообразования учителя: сб. науч. трудов / отв. ред. Г. С. Сухобская. – М., 1986. – 80 с.
7. Бобыкина И. А. Самообразовательная деятельность как основа развития вторичной языковой личности / И. А. Бобыкина // Вестн. Томского гос. ун-та. – 2011. – Вып. 10. – С. 72-76.
8. Ковяков В. А. Самообразовательная деятельность студентов как педагогическая проблема / В. А. Ковяков // Вестн. Оренбургского гос. ун-та. – 2003. – № 7. – С. 59-64.

Вовк Б.И.

Глуховский национальный педагогический университет имени Александра Довженко

К ВОПРОСУ ИЗУЧЕНИЯ ЭЛЕМЕНТОВ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ-ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ К САМООБРАЗОВАНИЮ

Аннотация

Исследованы научные подходы относительно определений самообразовательная компетентность, самообразовательная деятельность и готовность студента к самообразовательной деятельности. Проведено обзор основных элементов готовности студентов к самообразованию и их содержание.

Ключевые слова: самообразование, самообразовательная деятельность, готовность к деятельности, компоненты готовности.

Vovk B.I.

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

TO THE STUDY OF THE ELEMENTS OF THE READINESS FUTURE ENGINEERS-TEACHERS FOR SELF-EDUCATION

Summary

Explores scientific approaches to definitions of self-competence, self-education and the student's readiness to self-educational activity. Review main elements of students' readiness for self-education and their contents.

Keywords: professional pedagogic, self-education, self-education activity, readiness to activity, components of readiness.